

Werken in Duitsland

Rosalie Sprooten

Zondagavond 13 juni 1943

Waar ik al weken bang voor ben geweest, is nu gebeurd. Gisteren kwam de oproep om in Duitsland te gaan werken. Hoe moet dat nou midden in de zomer? Ik kan hier in de hooitijd niet gemist worden. Pierre en Jean zijn nog veel te jong om het gras te maaien. De zeis is te zwaar voor ze. Ik vind het heel erg om vader en moeder alleen te laten met al het werk op de boerderij. En wat staat me daar te wachten, midden in de oorlog? Het is een geluk bij een ongeluk dat we met ons vijven kunnen gaan. Moeder heeft gehuild, dat heb ik wel gezien, maar wat kan ik eraan doen? Misschien onderduiken? Waar moet ik me verbergen, en voor hoelang? Het zal de problemen thuis niet oplossen. G. uit Mechelen heeft me wel een adres in België aangeboden waar ik veilig zou zijn. Ik weet niet wat ik moet doen.

Maandag 14 juni 1943

Goed nieuws. Jef B. heeft ervoor gezorgd dat we in de omgeving van Eupen bij boeren kunnen werken in plaats van ver weg in een Duitse fabriek. Ik heb al tegen vader gezegd dat ik dan tussendoor misschien naar huis kan komen. Die weg weet ik wel ongeveer. Als ik over de voetpaden door de weilanden loop, kan ik in twee uur thuis zijn. Toch maakt hij zich zorgen, ik zie het aan hem. Als het dan toch moet, kies ik er liever voor om dicht bij huis te werken dan onder te duiken. Gisteren na de mis heb ik met de anderen gesproken. Die kunnen thuis ook niet gemist worden. Het is toch wel heel erg wat ze ons aandoen. Voor we zaterdag vertrekken, gaan we eerst samen naar de kerk en daarna in hotel De Kroon een kop koffie drinken en ons brood opeten.

Vrijdagavond 18 juni 1943

Kapelaan Houben kwam gisteren op de fiets een papier brengen. Daar staat op dat ik katholiek ben en zondags graag naar de kerk wil gaan.

Ik moet het laten zien bij de mensen waar ik kom en ook bij de pastoor van Eupen. Dat is voor mijn ouders alvast een kleine geruststelling. Natuurlijk moet ik op zondag naar de mis. Daar zullen toch ook wel katholieke mensen wonen? Als ik eraan denk dat ik hier weg moet, krijg ik buikpijn, maar ik laat het niet merken. Ik ben nog nooit voor langere tijd van huis weg geweest. Wanneer zou de oorlog afgelopen zijn? Ik ben bekaft. Heb nog hard gewerkt om vader zo veel mogelijk werk uit handen te nemen. Morgen gaat het gebeuren. Kon ik maar weglopen: ik wil niet naar Duitsland. Waarom mogen we niet gewoon thuisblijven? We hebben ze toch niks gedaan. Ik hoop maar dat ik bij vriendelijke mensen kom. Om tien uur morgenochtend brengt Jeng U. ons met zijn plateauwagen naar Vaals. Hij zet er veilingkisten op, zodat we kunnen zitten. Veel zal ik niet meenemen, want ik vind dat zij me maar werkkleding moeten geven. Jeng heeft een mooi raspaardje. Dat loopt sneller dan ons werkpaard. In een goed half uur zullen we wel in Vaals zijn. Moeder heeft weer gehuild. De laatste avond en nacht thuis.

Zaterdagavond 19 juni 1943

Ik zit nu in Schleckheim en helemaal niet in Eupen, zoals me was beloofd. Hoe moet ik dat mijn ouders laten weten? Die zullen ongerust zijn. En waarom hebben de Duitsers ons zo belogen? De anderen waren ook teleurgesteld. Als ik dat van tevoren had geweten, was ik misschien toch nog ondergedoken. Gelukkig heb ik mijn schriftje en potlood meegenomen, zodat ik kan opschrijven wat ik allemaal meemaak. Voor later. Ik wil het thuis kunnen vertellen.

Vanuit Vaals hebben we vanmorgen tram 35 genomen naar Aken. Toen we bij het arbeidsbureau aankwamen, bleek er niets geregeld te zijn voor Eupen. We werden meteen doorgestuurd naar Kornelimünster. Ik moest steeds aan thuis denken. En aan wat ons nog kon gebeuren vanwege de oorlog. We hebben samen wat grapjes gemaakt, terwijl ik het liefst had gehuild. In Kornelimünster moesten we uren wachten, omdat het zaterdag was. We hebben buiten op straat gezeten. Gelukkig is het mooi zomerweer, maar we vonden het wel heel vervelend. Toen we eindelijk aan de beurt waren, namen ze onze passen in beslag. In plaats daarvan kregen we een bewijs dat alleen maar geldig is op het bedrijf. Eigenlijk zit ik hier dus gevangen, want als ik ergens anders naartoe wil kan ik me niet legitimeren en ben ik dus

strafbaar. Wat moet ik daarvan denken? Dat klopt toch niet.

De eigenaar van de boerderij heet Alois Kreischer. Ik werd vanmiddag bij het gemeentehuis opgehaald door zijn dochter van ongeveer zestien jaar. Veel tijd om rond te kijken of iets te drinken kreeg ik niet, want ik moest meteen aan het werk. Het hooi moest naar binnen. Hij heeft me beloofd dat ik veertig mark per maand zou krijgen. Ben benieuwd. We hebben tot tien uur vanavond gehooid. Omdat ik geen werkkleding bij me had, kreeg ik een overall en een paar Duitse soldatenlaarzen. Ik ben blij dat ze me zo niet in Nederland zien.

Zondagavond 20 juni 1943

Mocht niet naar de kerk. Moest wel de hele dag in het hooi werken, terwijl hij ging jagen. Zijn vrouw ligt ziek in bed. Ze is half verlamd vanwege een hersenbloeding. Er is nog een zoon van vijftien jaar die Herbert heet en een Pools meisje van achttien jaar. De dochter heet Ulrike, geloof ik. Aan het plafond op mijn kamer hangen vier grote hammen van de slacht. Ik heb er met mijn zakmes wat stukjes af gesneden. Om te proeven, maar ook omdat ik honger heb. Het is weer laat geworden.

Maandagavond 21 juni 1943

Vanmorgen werd ik om vijf uur al geroepen om met de Poolse naar het weiland te gaan. Marka heet ze. We moesten 'flatten spreiden' en de koeien naar de stal drijven om gemolken te worden. Zij werkt hier ook gedwongen. In haar dorp hebben de Duitsers een razzia gehouden en bijna alle jonge vrouwen meegenomen. Wat moeten haar ouders wel niet meemaken. Dat is eigenlijk nog veel erger, zo ver van huis. Het is moeilijk om met haar te praten. Ze spreekt maar een paar woorden Duits. Weer de hele dag gehooid. Van de ham kan ik niet afblijven.

Woensdagavond 23 juni 1943

De vrouw liet me roepen na het avondeten. Of ik met haar het avondgebed wilde bidden. Dat heb ik gedaan. Ze vroeg waar ik dat geleerd had en ik zei dat bij ons op school Duits werd gesproken. Ze vertelde dat haar twee zonen aan het Russische front moeten vechten. Eén is al een been kwijt. Daarom moet ik natuurlijk hier werken. Ik heb haar ook verteld dat ik thuis de oudste ben en nog zes broers heb en dat de

jongste pas negen jaar is, maar ze zei niks. Bij de burens werkt een meisje uit de Oekraïne. Ze heet Jahle. Ook door een razzia weggehaald. Wat slecht dat mensen zoiets doen.

Het hooi is gelukkig binnen. Dat was een paar dagen hard werken. Ik denk veel aan thuis. Ze hebben de hammen van het plafond gehaald. Hoe moet ik nou 's avonds mijn honger stillen?

Donderdag 24 juni 1943

Moest vandaag naar een weiland om de randen bij de oever van de rivier die erdoorheen loopt te maaien met de zeis. Er staat veel groot hoefblad. In een ander weiland waar ik vandaag heb gewerkt, zag ik de koepel van een schuilkelder en een ventilatiekoker. Langs dat weiland loopt de Siegfriedlinie. Plotseling moest ik dekking zoeken, want er werd flink met mitrailleurs geschoten op Engelse vliegtuigen.

Vrijdag 25 juni 1943

Het wordt gevaarlijker als ik in de weilanden ben. Om de haverklap wordt er geschoten. Ik heb een tijdje bij een heg op de grond gelegen en moest aan thuis denken. Hoe zou het met moeder gaan? Wist ik maar iets. Ze is vast ongerust. Na het eten heb ik weer met de vrouw gebeden. Zij is een goed mens. Hoop zondag naar de kerk te mogen gaan.

Marka brengt iedere morgen brood met spek voor me mee naar het weiland. Ze weet dat ik altijd honger heb. Kreischer let aan tafel op me dat ik niet te veel eet. Gisteren zei hij dat ik moest ophouden. Als ik de koeien melk, drink ik melk uit de emmer. Dat helpt wel een beetje. Kon ik maar met Marka praten.

Zondagmiddag 27 juni 1943

Hij is weer gaan jagen in plaats van naar de kerk te gaan. Dat zou ik niet aan vader durven vertellen. Vandaag mocht ik wel in Kornelmünster naar de mis, maar daarna moest ik toch weer gewoon werken. Nu bij andere mensen. Die zijn komen vragen of ze 'de Hollander' konden lenen om de oogst binnen te halen. Ze hadden gezien dat ik zo goed kon werken. Zin had ik niet, maar ik moest. Ik word hier maar gecommandeerd alsof ik een klein kind ben.

Donderdagavond 1 juli 1943

Ik ben doodmoe. Ik ben kwaad. Heb al vier dagen met paard en wagen bij anderen gewerkt. Als ik dat had geweten... Drie van die grote wagens volladen, iedere dag bij een andere boer. Ik stond bovenop en moest zorgen dat het hooi goed werd verdeeld, zodat de wagen niet omsloeg. Met drie man staken ze het hooi naar boven. Bij het afladen stak ik twee gaffels tegelijk naar de hooizolder. Ik wilde ze laten zien wat ik kon, dat ik als Hollander niet voor die moffen onder hoefde te doen. Ik stak steeds vlugger het hooi naar binnen, in de hoop dat die ander het niet bij kon houden. Later bleek pas dat zij met twee waren en ik alleen. Ik voel me uitgebuit. Ik blijf hier niet. Ze moeten zelf hun karweitjes maar opknappen. Ik moet contact met de anderen zien te krijgen. Misschien kunnen we er samen vandoor gaan.

Stom van me dat ik de hooiwagens zo goed heb geladen. Ik had ze eigenlijk moeten laten omkiepen. Ik krijg iedere dag een sigaret, maar wat heb ik daaraan? Ik heb nog nooit gerookt. Nu wil ik alleen maar slapen. Ik heb heimwee en voel me ellendig. Zou ik ziek zijn?

Zondagavond 4 juli 1943

Wat me vandaag is overkomen! Na het middageten zaten we nog even aan tafel. Kreischer ging naar buiten, maar kwam meteen terug. 'Kom eens even, je vader is hier,' zei hij. Ik achter hem aan en daar stond hij met de fiets. We konden eerst bijna geen woord uitbrengen. Ik was zo blij hem te zien. 'Wat ben je van plan?' zei hij. 'Kom je nog niet naar huis? We moeten dringend hooien.' Ik keek van hem naar Kreischer en voelde me verlegen. Kreischer keek kwaad en zei: 'Wacht eens even, dat gaat zomaar niet.' Maar vader lette niet op hem. 'Neem jij maar de fiets,' zei hij, 'ik zie wel hoe ik thuiskom.' Kreischer dreigde met aangeven. Vader zei: 'Ik heb hem nodig en daarmee basta, het is mijn zoon.' In een flits zag ik allerlei gevaren voor ons beiden. Ik had niet eens meer een paspoort. Stel je voor dat ze hem ook nog zouden arresteren! Ik was vreselijk ongerust en wilde alleen maar dat hij weer naar huis zou gaan. Het leek wel bijna alsof ik zijn vader was, zo moest ik hem toespreken. Ik liep met hem naar de fiets en fluisterde in het Nederlands dat ik de kans zou afwachten om te vluchten. Eindelijk reed hij weg. Ik was opgelucht, terwijl ik tegelijk wel kon huilen van medelijden met mijn ouders. Ik ben vergeten te vragen hoe hij wist dat ik in Schleckheim ben.

Woensdag 14 juli 1943

Tien dagen niet geschreven. Sinds vader hier is geweest ben ik van streek, maar ik kan het niet laten merken. Als ze maar niet vermoeden wat ik van plan ben. Wat moet er van Marka en Jahle worden, zo ver van huis? Gisternacht was er luchtalarm. Aken hebben ze gebombardeerd. Dat was van hieruit goed te zien. Wat een verschrikkelijk vuur. Ik hoorde wel het vooralarm gevolgd door het grootalarm, maar ik bleef in bed liggen. Ik wist dat iedereen naar de schuilkelder moest. Opeens riep Kreischer: 'Kom je beneden?' Hij was zeker bang dat hij zijn vlijtige en goedkope knecht zou kwijtraken. Ik kreeg de opdracht om samen met Marka zijn vrouw met bed en al naar de stal te dragen. Daarna moest ik naar de hooizolder om zo veel mogelijk stroballen te stapelen ter bescherming. De deuren vlogen open en dicht van de luchtdruk. De vuurzee in de verte was beangstigend. Toen ik in de stal kwam, zat iedereen te bidden. Ik vind hem een huichelaar. Nooit naar de kerk, altijd jagen, en nu de bommen vallen God uit de hemel bidden. Wat heb ik genoeg van dit leven. Ik zie nog geen einde aan de oorlog. Als ik hier lang blijf, word ik ook nog platgebombardeerd.

Donderdagmiddag 15 juli 1943

Vandaag heb ik per toeval P. gesproken. We kwamen elkaar tegen met paard en wagen. Ik had Herbert bij me. P. schrok toen ik Nederlands tegen hem sprak in plaats van ons dialect. Ik vroeg hem of hij mee ervandoor ging. Hij aarzelde. Ik bleef aandringen, maar hij durft niet. Ik ben vastbesloten. De route heb ik al uitgekiend. Ik ga gewoon door de weilanden naar het station en dan neem ik de trein naar Hindel. Beneden ligt een krant met een groot hakenkruis erop. Die neem ik mee onder de arm.

Maandagavond 19 juli 1943

Ik kan het bijna niet geloven, maar eindelijk ben ik weer thuis. Vanuit de verte zag ik onze koeien al. Daar was ik zo blij om. Gelukkig is alles hier nog goed. Moeder heeft veel zorgen gehad. Nu moet ik opschrijven hoe het is gegaan.

Kreischer zei al op zaterdag dat ze naar Aken zouden gaan om de puihopen te bekijken na het grote bombardement, en Marka mocht mee. Maar onder voorwaarde dat Herbert en ik de koeien zouden melken. Ik knikte braaf van ja, maar ik wist meteen dat ik op de vlucht

zou slaan. Toen ze vertrokken waren, trok ik al mijn kleren aan, pakte de krant en ging door de weilanden op weg naar het station. De trein was helaas net vertrokken, maar over een uur zou er weer een gaan richting Hindel. Ik terug naar de boerderij, gewoon meegegeten en toen weer op pad door de weilanden. Op het station zeiden ze dat ik achter Eupen, in Raren, moest overstappen op een andere trein. Dat viel me wel tegen, want ik had geen geldige papieren bij me. Toen ik daar aankwam, liepen er heel wat mannen in Duitse uniformen die voor mij gevaarlijk konden zijn. Ze waren van de ss en van de sa voor zover ik wist. Allemaal met hakenkruizen op hun mouwen. Als ze me betrapten, was ik verloren. Ik ging zitten en verborg mijn gezicht achter de krant met het hakenkruis en deed alsof ik las. Gelukkig kwam de trein al na een kwartier en kon ik instappen. Alleen de conducteur zat in de coupé. Het zweet stond op mijn voorhoofd. Er waren verder geen medereizigers.

Ik wilde in Bleiberg uitstappen, maar daar stonden minstens tien ss'ers. Dat was me te gevaarlijk. Ik realiseerde me dat ik zo snel mogelijk eruit moest, om niet in Aken terecht te komen. Ik wist dat er een tunnel op de route lag. Toen we daar in de buurt kwamen ben ik op het balkon gaan staan, en eer de trein in de tunnel verdween, liet ik me eruit vallen. De conducteur maakte nog een vuist naar me, maar kon niets doen. Ik kwam met een smak tegen de stenen terecht. Ik keek op en zag dat ik op nog geen dertig meter van de opening eruit was gesprongen. Net op tijd. Mijn schouder deed flink pijn en mijn hoofd bloedde, maar ik kon toch goed lopen. Eerst heb ik een tijdje in het bos gezeten om af te wachten of ik niet werd achtervolgd. Ik wist wel zo ongeveer waar ik was, want vanuit ons huis kunnen we het in de verte zien als de trein de tunnel in rijdt. Dan is er geen rook meer te zien.

Dicht bij het grenskantoor aan de weg van Vaals naar Gemmenich zag ik dat er iemand werd gearresteerd. Ik dook weer het bos in, maar iemand die wel eens bij onze buurvrouw kwam, had me gezien. Hij liep op me toe en vroeg wat ik zocht. Ik zei dat ik in Duitsland werkte en thuis schone kleding moest halen. Hij wees me een voetpad door het Vijlenerbos, zodat ik veilig verder kon. Toen ik aan de Geul kwam, liepen daar veel wandelaars, zodat ik me weer moest schuilhouden. Na een tijdje was ik eindelijk bij ons weiland, maar ik werd nog aangehouden door twee Duitse douaniers die op kasteel Beusdaal zaten. Ze

wisten kennelijk niet dat ik weg was geweest, want ze spraken gewoon met me. Ik kon niet laten merken hoe ongeduldig ik was om naar huis te gaan. Ik zag zelfs al mijn broers in de verte.

Nu zal ik toch moeten onderduiken, want Kreischer heeft mijn vlucht zeker gemeld. Ik moet er niet aan denken dat ze me ook nog met de overvalwagen komen ophalen.

Zolang ik leef zal ik nooit meer naar Schleckheim gaan.

Met dank aan Jules Pinckaers te Epen